

УДК 811.111'42

МЕТАФОРИЧНІ КОРЕЛЯЦІЇ КОНЦЕПТУ НІЧ У БРИТАНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ

Попельнух Д. А.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті проаналізовано концептуальну метафору концепту НІЧ у сучасному поетичному дискурсі Великої Британії. Розглянуті вербальні форми реалізації метафоричних трансформацій – розширення, зіштовхування, спеціалізація та комбінування.

Ключові слова: концептуальна метафора, концепт, когнітивні трансформації метафори, поетичний дискурс.

Попельнух Д. А. Метафорические корреляции концепта НОЧЬ в поэтическом дискурсе Великобритании ХХ-ХХІ столетия. В статье рассматривается концептуальная метафора концепта НОЧЬ в современном поэтическом дискурсе Великобритании. Охарактеризованы вербальные формы реализации метафорических трансформаций – расширение, сталкивание, специализация и комбинирование.

Ключевые слова: концептуальная метафора, концепт, когнитивные трансформации метафоры, поэтический дискурс.

Popelnukh D. A. Metaphorical correlations of the concept NIGHT in the poetic discourse of Great Britain in the XX-XXI century. The article focuses on the conceptual metaphor of the concept NIGHT in the modern poetic discourse of Great Britain. Verbal implementation of the transformations of the cognitive metaphor under analysis, such as extending, questioning, specialization and combining have been featured.

Key words: conceptual metaphor, concept, transformation of cognitive metaphor, poetic discourse.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. З часів Арістотеля до наших днів метафора залишається об'єктом наукового дослідження. У межах сучасної лінгвістики метафора активно вивчається як лінгвокогнітивне явище [1; 18;10; 6; 14; 12; 16; 24;15; 20; 19], яке пояснює зв'язок абстрактних і конкретних реалій дійсності через співставлення їхніх властивостей. Особливе місце в цьому зв'язку посідає метафора часу в плані визначення корелятивів (чи областей співставлення) концепту ЧАС [18; 23; 3]. Не є виключенням і гіпонім концепту ЧАС – концепт НІЧ. Проте виявлення корелятивів концептуальної метафори концепту НІЧ поки ще залишається малодослідженим напрямком наукових розвідок.

Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, чільною роллю мови й мислення людини в пізнанні оточуючого світу, невід'ємною характеристикою якого є часові відношення, а з іншого – метафоричністю мислення творчої особистості, яка створює поетичну картину світу.

Метою статті є визначення метафоричних корелятивів концепту НІЧ, втілених у поетичному дискурсі Великої Британії ХХ-ХХІ ст. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань:**

1) виявити вербальні форми реалізації метафоричних трансформацій у британській поезії ХХ-ХХІ ст.;

2) дослідити метафоричні кореляти концепту НІЧ;

3) виявити метафоричні трансформації означених корелятивів.

Об'єктом дослідження є вербальні засоби реалізації метафоричних трансформацій концепту НІЧ у британському поетичному дискурсі відповідного періоду. Предмет дослідження – метафоричні трансформації концепту НІЧ, вербалізованого в британському поетичному дискурсі. Матеріалом є тексти сучасних ліричних та рок-творів Великої Британії ХХ-ХХІ ст.: груп «The Beatles», «The Kinks», «Queen» та виконавців Д. Боуї, Е. Джона, Р. Палмера, Б'йорк та Стінга.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен часу є одним із фундаментальних понять мислення, яке відображає уявлення людини про навколишній світ. У сучасній філологічній науці концепт ЧАС інтерпретується в поняттях граматичного та художнього часу [4; 13], а також у категорії темпоральності [11].

У межах когнітивного напрямку в лінгвістиці розглядається проблема мовленнєвої концептуалізації часу. Доволі важко переоцінити роль часу в формуванні та функціонуванні мови. Час має певний вплив на мову. Цей вплив може бути необмеженим та стосуватися схеми вираження, комунікативної організації висловлювання та мовленнєвих одиниць [9, 12–13]. Зовнішній вплив часу на мову визначається в лінійності, а внутрішні механізми впливу часу на мову є більш різноманітними. Мова характеризує дійсність, яка існує в часі, подібно мовленню. Мовлення має багатий арсенал як лексичних, так і граматичних засобів для визначення темпоральних аспектів дійсності [9, 10–11].

Пізнання часу, його сприйняття людиною певним чином кодується за допомогою мови, тому «дослі-

© Попельнух Д. А. Метафоричні кореляції концепту ніч у британському поетичному дискурсі ХХ-ХХІ століття

дження мовленнєвих темпоральних структур дозволяє об'єктивувати ментальні форми та дослідити концептуалізацію світу за допомогою людської свідомості та психіки» [8, 4–7].

На відміну від простору, час є абстракцією для суб'єкта (пізнавального суб'єкта). У цьому випадку в засвоєнні темпоральних характеристик дійсності є цілком природним процес уподібнення відомому, чуттєвому, перенесення особливостей останнього на час [9; 18; 24; 22]. Сприйняття людиною часу зазвичай відбувається в межах співвіднесення його характеристик із рисами конкретних об'єктів, що й створює підґрунтя концептуальної темпоральної метафори.

Представники когнітивної науки вважають, що метафоризація постає як взаємодія двох структур знань – царини джерела (більш конкретного знання) та царини цілі (менш конкретного, знайомого) [22, 12–14]. У нашому випадку цариню цілі є концепт НІЧ, тоді як цариню-джерелом є більш конкретні концепти, з якими він співставляється [7, 259–261].

Метафора органічно пов'язана з поетичним баченням світу [1, 5–32]. Непослідовність метафори, її невідповідність реальним процесам дійсності й природі логіки пояснює ставлення до неї як до елемента поезії. Для позначення предмета метафори є довольною й не може з повною визначеністю вказувати на предмет мовлення, для предиката вона має занадто розпливчасту семантику. Таким чином, «природне місце» метафори – саме поетична мова. Її мета – сформувати образ [1, 5–32].

Особливістю дискурсивної реалізації поетичного світосприйняття є трансформація конвенційних метафор в індивідуально-авторські [5; 2; 21]. Формування концептуальної іпостасі образу здійснюється через зміну царини-джерела та царини-цілі на основі різних видів поетичного осмислення за допомогою лінгвокогнітивних трансформацій розширення чи узагальнення, перспективізації, компресії, зіштовхування, комбінації та інтертекстуалізації [22; 16; 24; 17].

Розглянемо трансформації, які є найбільш репрезентативними в означеній вибірці.

Розширення визначається як трансформація конвенційної концептуальної метафори, яка вербалізується за допомогою нових мовленнєвих засобів, когнітивно вмотивованих новим концептуальним елементом царини-джерела. У прикладі 1 до царини джерела «НІЧ є ПРЕДМЕТ» додається новий концепт – МЕРЕЖА.

1. "Whoaaaaaa, the hot summer night fell like a net I've got to find my baby yet I need you to soothe my head turn my blue heart to red" (6, 5).

Під *спеціалізацією* розуміється деталізація елемента царини-джерела неконвенційним чином.

2. "He didn't know the night would end up in frustration. He'd end up blowing all his wages for the week all for a cuddle and a peck on the cheek" (5, 8–9).

У прикладі 2 конвенційна метафора НІЧ є РУХ (від ЧАС є РУХ) трансформується у НІЧ є РУХ до КІНЦЕВОГО ПУНКТУ. У цьому випадку кінцевий пункт розуміємо як розчарування.

У прикладах 3–8 конвенційна метафора НІЧ є ЖИВА ІСТОТА спеціалізується так.

ОДИНОКА:

3. "Whisper words of wisdom, let it be and when the night is cloudy and lonely; there is still a light that shines on me; shine on until tomorrow, let it be I wake up to the sound of music, Mother Mary comes to me" (2, 1).

ДИКА:

4. "And it's a wild Friday night and I'm all on my own I knocked on every door in town there ain't one little girl that's home" (4, 9).

НЕСАМОВИТА (ЖАХЛИВА):

5. "I keep forgetting you don't love me no more I keep forgetting you don't want me no more I keep forgetting but those heartbreaking nights and those heartbreaking things" (3, 1).

МЛЯВА:

6. "There's full moons, cold lifeless nights and tumbled stars spell out your name" (4, 8).

ЖОРСТОКА:

7. "Where's the pain in the violent night? I'm depressed by the grill I stay over many years" (3, 2–3).

РОЗМОВЛЯЄ:

8. "And I swear I heard the night talking cursing me for being a little more than hopeless" (4, 4–5).

Далі у прикладах 9–11 розглянемо трансформацію розширення конвенційної метафори НІЧ є ПРЕДМЕТ.

У прикладі 9 конвенційна метафора НІЧ є ПРЕДМЕТ розширена так, що постає з певною фізичною рисою – ХОЛОДНА.

9. "If the night turned cold and the stars looked down and you hug yourself on the cold; cold ground you wake the morning in a stranger's coat" (8, 3).

У прикладі 10 НІЧ вербалізується як ПРЕДМЕТ, який ПУЛЬСУЄ.

10. "Still this pulsing night a plague I call a heartbeat just be still with me I wouldn't believe what I've been thru You've been so long" (3, 4).

У прикладі 11 метафора НІЧ реалізується як ОБ'ЄКТ (ПРЕДМЕТ), що РУХАЄТЬСЯ.

11. "Here comes the night here come the memories lost in your arms down in the foreign fields" (4, 5).

Когнітивна трансформація *зіштовхування* має місце тоді, коли ставиться під сумнів доречність конвенціональної метафори, заперечуються її окремі аспекти. Ця трансформація продемонстрована у прикладі 12.

12. "Until we dream of life and life becomes a dream until the day is night and night becomes the day until the trees and seas just up and fly away" (6, 3). Тут концепт НІЧ описується у термінах дня.

Трансформацію *комбінування* називають найбільш сильним механізмом виходу за рамки повсякденної (узвальної) концептуальної системи [21, 43–44]. Для цієї трансформації є важливим той факт, що окремо взяті метафори є конвенційними, але тільки їхнє поєднання робить концептуальні переноси поетичними [21, 44–45]. Ця трансформація реалізується у прикладах 13–17, де метафора НІЧ вербалізована як ЖИВА ІСТОТА, а також як ОБ'ЄКТ, ЩО РУХАЄТЬСЯ.

13. "Black night is fallen, the sun has gone to bed, the inner scents are dreaming as you should sleepyhead" (1, 5–6).

14. "Another night finds me alone in my bed tonight" (8, 7).

У прикладі (14) НІЧ реалізується як ЖИВА ІСТОТА, яка РУХАЄТЬСЯ.

15. "When it will be right, I don't know. What it will be like, I don't know. We live in hope of deliverance from the night that surrounds us" (2, 1).

16. "Oh the night comes down and I get afraid of losing my way, oh the night comes down, oh and it's dark again" (7, 2).

17. "Night is descending as he wearily makes his way home through the traffic jams and neon lights of the great metropolis" (5, 3).

У прикладі 18 НІЧ вербалізується як ЖИВА ІСТОТА та СИЛА, ЩО ЗМІНЮЄ (заморожує до кісток).

18. "When the winter nights chill us to the soul will you feed the fire, spin the straw to gold when the money's gone" (4, 7).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Розгляд метафоричних коре-

ляцій концепту НІЧ у британській поезії ХХ-ХХІ ст. дозволяє зробити висновок, що метафора концепту НІЧ підлягає трансформаціям розширення, спеціалізації, зіштовхування та комбінування. У межах метафоричної трансформації розширення було виявлено домен НІЧ є МЕРЕЖА. У межах спеціалізації наявні такі трансформації: НІЧ є РУХ до КІНЦЕВОГО ПУНКТУ; НІЧ є ОДИНОКА / ДИКА / НЕСАМОВИТА / МЛЯВА / ЖОРСТОКА ЖИВА ІСТОТА, що РОЗМОВЛЯЄ; у межах конвенційної метафори НІЧ є ПРЕДМЕТ виявлені трансформації ХОЛОДНИЙ та ПУЛЬСУЄ. У межах метафоричної трансформації зіштовхування виявлено характеристизацію НІЧ є ДЕНЬ. У межах трансформації комбінування наявні сполучення конвенційних метафор: НІЧ є ЖИВА ІСТОТА та ОБ'ЄКТ, ЩО РУХАЄТЬСЯ; НІЧ є ЖИВА ІСТОТА та СИЛА, ЩО ЗМІНЮЄ (заморожує до кісток). Найбільш розповсюдженою за наявністю випадків є трансформація спеціалізації.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення метафоричних кореляцій концепту НІЧ в інших типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н. Д. Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
2. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії) / Л. І. Белехова // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. – 2015. – № 3. – С. 6–16.
3. Бондаренко Е. В. ВРЕМЯ как лингвокогнитивный феномен в англоязычной картине мира : [монография] / Е. В. Бондаренко. – Харьков: Харьков. нац. ун-т имени В. Н. Каразина, 2009. – 377 с.
4. Бондарко А. В., Беляева Е. И. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. – Ленинград : Наука, 1990. – 263 с.
5. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – с. 18–22.
6. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики (семантическая интерпретация «глубинных» и «поверхностных» структур) В. Г. Гак // Инвариантные синтаксические значения в структуре предложения. – М., 1969. – с. 77–87.
7. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254–259.
8. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
9. Логический анализ языка. Язык и время / Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко // Российская Академия наук Институт языкознания. – 1997. – М. : Индрик, 1997. – 352 с.
10. Маккормак С. Когнітивна теорія метафори. – М., 1990. – 100 с.
11. Тарасова Е. В. Время и темпоральность : [монография] / Е. В. Тарасова. – Харьков, 1992. – 195 с.
12. Телия В. Н. Метафора в языке и тексте / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1988. – 176 с.
13. Тураева З. Я. Категория времени. Время художественное и время грамматическое / З. Я. Тураева. – М., 1979. – 219 с.
14. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени, восприятия) / Е. С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с.
15. Barnden J. A. Metaphor and metonymy: Making their connections more slippery / J. A. Barnden // Cognitive Linguistics – 2010. – No. 21-1. – P. 1–34.
16. Fauconnier J. Rethinking Metaphor / J. Fauconnier, M. Turner // R. Gibbs (Ed) The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought. – New York: Cambridge University Press, 2006. – P. 2–32.
17. Freeman M. Poetry and the Scope of Metaphor: Toward a cognitive theory of literature / M. Freeman // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / Ed. By A. Barcelona. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 252–281.
18. Evans V. The Structure of Time: Language, Meaning and Temporal Cognition / Vyvyan Evans / Ed. John Benjamins, 2004. – 286 p.
19. Goatley A. The language of Metaphors / Andrew Goatley. – London; New York: Routledge, 1997. – 360 p.
20. Grady J. Blending and Metaphor / J. Grady, T. Oakley, S. Coulson. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://markturner.org/blendaphor.html>.
21. Kövesces Z. Metaphor. A Practical Introduction / Zoltan Kövesces. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 285 p.
22. Lakoff G. Metaphors we live by / George Lakoff and Mark Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

23. Radden G. Time is space / G. Radden // Human contact through language and linguistics / Birgit Smieja, Meike Tasch (eds.). – Frankfurt am Main; New York: P. Lang, 1997. – P. 147–166.
24. Turner M. Metaphor, metonymy, and binding/ Michael Turner, Jille Facounnier // Metaphor and Metonymy at the Crossroads / Ed. Antonio Barcelona. – Berlin: Gruyter, 2000. – p. 133–145.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Bjork. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.peoples.ru/art/music/alternative_general/bjork/music.shtml#.UM3T1KzKc7Y.
2. Beatles. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.native-english.ru/lyrics/the_beatles.
3. Bowie D. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lyrics-keeper.com/ru/david-bowie/>.
4. John E. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.native-english.ru/lyrics/elton_john.
5. Kinks. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lyrics-keeper.com/ru/the-kinks/>.
6. Palmer R. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ultimateclassicrock.com/robert-palmer-songs/>.
7. Queen. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myqueen.ru/lyrics/>.
8. Sting. List of songs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lyrics-keeper.com/ru/sting/>.